

ÚJ DUNATÁJ

TUDOMÁNYOS ÉS MŰVÉSZETI SZEMLE

Főszerkesztő:
N. Horváth Béla

Szerkesztők:
Drescher J. Attila
Töttös Gábor

Szerkesztőség: Illyés Gyula Pedagógiai Főiskola
Szekszárd, Rákóczi u. 1. · 7100
Telefon: 74-412-133

VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM · SZEKSZÁRD, 2001. MÁRCIUS

BORÍTÓ FOTÓT GOTTVALD KÁROLY KÉSZÍTETTE

KIADJA A TOLNA MEGYEI ÖNKORMÁNYZATI HIVATAL
FELELŐS KIADÓ: DR. SÜMEGI ZOLTÁN

ISSN SZÁM: 1416-1346

ELŐFIZETHETŐ: TOLNA MEGYEI ÖNKORMÁNYZATI HIVATAL
(SZEKSZÁRD, MÁRTÍROK TERE 11-13. 7100)
VALAMINT ÁTUTALÁSSAL AZ OTP TOLNA MEGYEI IGAZGATÓSÁG, SZEKSZÁRD
11746005-15414007 PÉNZFORGALMI JELZŐSZÁMRA
A LAP MEGJELENÉSÉT SZEKSZÁRD VÁROS ÖNKORMÁNYZATA TÁMOGATJA

ÉVI ELŐFIZETÉSI DÍJ: 500,- FT

A LAP MEGVÁSÁROLHATÓ:
ÍRÓK KÖNYVESBOLTJA BUDAPEST,
KÖNYVKER-SIKER Bt. TAMÁSI,
BABITS MIHÁLY KÖNYVESBOLT SZEKSZÁRD,
ÁFÉSZ KÖNYVESBOLT BONYHÁD.

TERJESZTI: AZ AXEL SPRINGER MAGYARORSZÁG Kft. TOLNA MEGYEI IRODÁJA
SZEKSZÁRD, LISZT FERENC TÉR 3. 7100 ♦ TELEFON: 74-416-211
(IRODAVEZETŐ: DR. MURZSA ANDRÁS)

TIPOGRÁFIA, SZEDÉS: SCHUBERT GRAFIKAI STÚDIÓ
A NYOMDAI MUNKÁKAT A SÉD NYOMDA SZEKSZÁRD VÉGEZTE

TARTALOM

ÚJ DUNATÁJ VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM · 2001. MÁRCIUS

PODMANICZKY SZILÁRD: Két kézzel búcsúzik a leopárd	5
ACSÁDI ROZÁLIA: Minden időn túl meglevő	14
ACSÁDI ROZÁLIA: Karod keresztjén	15
KELEMEN ZOLTÁN: Egy történet	17
SÁRKÖZI LÁSZLÓ: Szemközt az örökléttel	19
SÁRKÖZI LÁSZLÓ: Költészet	20
MERÉNYI KRISZTIÁN: Bérházak	21
MERÉNYI KRISZTIÁN: Megérkezés	22
MOLNÁR TÍMEA: Csak ennyi... ..	23
NAGY IMRE: Csevegésből szőtt idő	24
GYŐRKI EDINA GABRIELLA: Bűn a kútban és a párnán	32
SZILÁGYI MIHÁLY: A grábóci kalugyerek	46
SÁGHY MIKLÓS: Szemle	56
BUDA ARTILA: Gróf Batthyány Lajos miniszterelnöki, hadügyi és nemzetőri iratai	66
SZŐTS ZOLTÁN: Székely életek	71
AZ ILLYÉS GYULA PEDAGÓGIAI FŐISKOLA KIADVÁNYAIRÓL	76
GACSÁLYI JÓZSEF: Két boroskönyv Aliscában	81
MŰMELLÉKLET	84

MŰKÖZELBEN

Sághy Miklós

„RIVALL A RÁDIÓBAN AZ ÚJMAGYAR DAL”

(Orbán János Dénes: Hivatalnok-líra)

Orbán János Dénes harmadik – nehezen beszerezhető, de az első kettővel együtt újra kiadott – kötete két ciklusra osztva mindössze huszonegy verset tartalmaz. E vékonyka (tartalmával együtt ötvenöt oldalas) kötetet jellemző szám azonban csalóka lehet, ha nem tesszük hozzá azonnal, hogy maguk a szövegek viszont nyelvi és tematikus szinten is igencsak heterogének. Azaz: e viszonylag kevés szöveg meglehetősen sok hangnemváltást, illetve a különböző beszédmódokhoz kapcsolódó retorikai eljárást foglal magába. Továbbá a szóban forgó kötet több motívumában is felidézi a megelőző kettőt ([*Hümériáda*, 1995; *A találkozás elkerülhetetlen*, 1996] és itt példaként talán elegendő a második ciklus címét említeni: *Párbaj a Grand Hotelben*, melynek helykijelölése utalhat Rejtő Jenő *Az előretolt helyőrség* című regényének költő-légionárius figurájára, Troppauer Hümérre, vagyis a *Hümériáda* fiktív szerzőjére) és ennél fogva egy költői útkeresés stádiumaként is olvasható volna. Az alábbiakban azonban ezen olvasási lehetőségtől eltekintve csupán a kötet gazdag belső jelentéses hálózatából szeretnék egy esztétikai élményindoklásaként néhány jelenséget kiemelni és lehetőség szerint a többi szöveg kontextusában bemutatni.

„LEGYEN A LÍRAI ALANY EGY KÖNYVELŐ”

A *Hivatalnok-líra* (címének látszólagos ellentmondása) izgalmas játékot ígér: betekintést nyerhetünk abba, „mit följazott írón vet / hűvös papírra”, azaz, amit egy hivatalnok íróasztalának legbelsőbb fiókja rejt, néhány önmaga elől is eltitkolni való verset.

A lírai alany önmagára vonatkoztatott célkitűzése tehát nyilvánvaló: „legyen a lírai alany egy könyvelő”, ki most nem aktákkal, hanem verssorokkal bíbelődik. E célkitűzés megvalósítása pedig annyira hitelesnek tűnik, hogy óhatatlanul is felmerül a kérdés: valójában ki az, aki ezt a célt kitűzte? Ki az, akihez e kijelentés egyes szám első személyét hozzárendelhetjük? Valójában egy hivatalnok ő? Vagy csak egy rejtőzködő lírikus?

Első megközelítésben talán vegyük komolyan e költői játékot és nézzünk, hogy mit rejt a „lírai alany”-ként megnevezett „könyvelő” (hivatali?) asztalának fiókja.

Ha ezeket a hivatalnok verseket (*Hivatalnok-líra, Jolán, 865616*, és talán még a *Téged hogy abbagygni*), nem mint fiktív, hanem mint valaki által megtalált és közreadott kéziratokat elemeznénk – vagyis eltekintenénk azok szerepvers szituációjától –, akkor sem csalódnánk. Nagyon árnyalt és érzékeny jellemzését láthatnánk egy életformának és az életforma mögött meghúzódó vágyrendszernek, melynek főszereplője és egyben elszenvedője, maga a hivatalnok-líra „alanya”, azaz: „egy könyvelő”, aki számára a „félrelép”-és („És hátha Márta holnap félre lép”) a rend és a megszokás törvényének az átlépését jelenthetné. Azaz egy olyan közegbe juthatna a „félrelép”-és által, melyben nem a „zsúfolt aktatáskák” és az élet „kocka rendje” a meghatározó, hanem éppen ellenkezőleg, a „hétköznapi résében (végre lenne egy) szűk lakás”, „mit berendeznénk a Jolán meg én / egy kétszereplős obszcén kisregény”. Obszcén, hiszen amit e „rés”-be(n) tenni kíván az (egyelőre még könyvelő) lírai én, az leginkább egy pornófilmbe illő dolog volna:

*Ó, nyalnám, falnám, becézném,
úgy ütném, verném,
akár egy állatot!
És vergődne boldogan Jolán
asztalra, fűtőtestre
terített pongyolán.*

Az illúzió tehát teljes. A szövegvilágból kirajzolódik egy precízen könyvelő hivatalnok (jelen esetben: a „lírai alany”), ki vágyait „hűvös papírra” (s nem ágyra) fekteti, és azokat mély, kulcsra zárható fiókokba – talán még akták alá is – rejti.

Orbán János Dénes azonban nem elégszik meg a tökéletes illúzióval sem az irodalmi imitáció, sem pedig – az imént bemutatott – szerepvers típus szintjén. Vagyis a (József Attila-i) „mellékdal” helyére illesztett „Lóláb” mindig kilóg, akár ténylegesen megírja azt a szerző – mint ahogy azt az *Ód* című vers példája mutatja –, akár nem.

A Hivatalnok-líra – fentebb megnevezett darabjainak – esetében a „lóláb” a lírai én megszólalására (vagy inkább írására?) reflektáló gesztusában érhető tetten, mely gesztus gyakorta a „könyvelő” „lírai alany” erotikus vágyához kapcsolódik mint *írásvágy*, a lehetséges lírai alanyok (könyvelő? lírikus?) közt oda-vissza kapcsoló, izgalmas kétértelműséget hozva létre ezáltal a szóban forgó szövegekben.

A *Téged hogy abbagygni* című versben például igencsak bajos eldönteni, hogy mi az, amit nem tud abbagygni a lírai én. A „szonett”-ből kinőtt verset? Vagy az „ondolált kokott”-al való kapcsolatát? („hogy nem tudom hogy mégse nem / bár

hosszabb mint szonettben [...] / és nem tudom és nem ma még / téged hogy abba-hagyni [kiemelés tőlem: S. M.]”) És ez azért sem mindegy, hiszen az írás aktusára reflektálás, illetve ennek az egész szövegre való többértelmű kiterjesztése már nehezen képzelhető el egy zugban verselő hivatalnok „írón”-jából, bármennyire is „föjlajzott” írónról is van szó ez esetben.

E szerepversek lírai énjének álarca tehát – az önreflexiókon és redukálhatatlan kétértelműségeken keresztül – repedezni kezd, s elvesztve, vagy inkább: feladva centrális szerepét a versszövegek újabb jelentésrétegeit – melyeket talán már egy egészen más lírai én vezérel – engedi előtérbe kerülni.

A „VERSCSALÓ” HIVATALNOK LELEPLEZÉSE

A *Hivatalnok-líra* ciklus szerkezetében a *Gregor* című vers egy újabb (de korántsem végleges) lírai énre vonatkozó metamorfózis határvövények tekinthető. E költemény leplezetlen szövegközi viszonyban áll Kafka *Átváltozás* című művével, és ez a vonatkozásrendszer a lírai alanyok fiktív létformái közti éles határvonalak felszámolását látszik erősíteni. És valóban: az ezután következő versek (*Átmanőver*, *Brigitt csak hébe-hóba gyújt rá*, *Brigitt tilt a kiruccanástól*) lírai énje a „házi áldás”-os, „estebéd”-es kispolgári világ helyett egy „tül- meg tündök”-lő autókkal teli közeg csúcsgorgalmában bukkan fel újra, de nem teljesen más alakban. Hiszen az átváltozott lírai alany az új nőalakhoz (Brigitthez) való viszonya sok tekintetben hasonlóságot mutat a „könyvelő” lírai én „Mártá”-hoz való viszonyával. Mindkét nőalak azonos tulajdonsága például, hogy „befalaz ajtót ablakot”, vagyis minden olyan vágyat, mely nem rá irányul. S ebből a „befalaz”-ottságból kilépni csak az ő „félrelép”-ésükön keresztül lehet.

Mégis: a „könyvelő” szó kétértelműségébe rejtett átváltozási lehetőség beteljesedik, vagyis a számlakönyvek előállítója irodalmi könyvek előállítójává válik. És ha eddig még reméltük is, hogy tetten érhetünk egy egész kötetet, vagy legalábbis egy ciklust átfogó lírai ént, akkor most ebbéli szándékunkban teljességgel elbizonytalanodhatunk. Orbán János Dénes tehát – újra – az egyetlen (legalábbis a hagyományos értelemben felfogott) lírai én vezérlő beszédmódja nélküli bizonytalanságra ítéli olvasóját. Ám ez a bizonytalanság mégsem az értelmetlenség zűrzavarát idézi elő szövegeiben, hanem éppen hogy egy izgalmas, hangnembáltásokkal, oda-vissza kapcsolásokkal, és roppant szellemes (értelmezői) beugratásokkal teli játék terét képes versről versre (nem ritkán érdekes átfedésekkel) újra létrehozni.

A *Hivatalnok-líra* ciklusának utolsó darabjában, a *Szétkeni teavajként* címűben aztán mintha az egész ciklus bizonytalansága (legalábbis a lírai én tekintetében) összegző módon jelenne meg. Ugyanis a vers „indítása torz formában idézi a lét mint művészet (s a művészet mint lét) századfordulós esztéta beszédét”. („A lel-kem ül a székben / egy szalmatest kalapban. / Ma délutáni vers és / legforróbb őszi nap van.”), és e beszédmód által megint a „könyvelő” lírai én „irodalmi könyvgyártó” jelentése, azaz a versben megszólalás örömét vágyó lírikus (alany) látszik előtérbe kerülni. Ugyanakkor a „zsúfolt aktatáskák”, a „törvény”, az élet „kockarendje” kifejezések a hivatalnok, vagyis az akta „könyvelő” létmiliójét jelenítik meg ismételtelen. A lírai én „könyvelő” volta e vers által tehát újra visszanyerni látszik eredeti kétértelműségét, a kötetkezdő versekhez képest azzal a különbséggel (és egyben többlettel), hogy az egész ciklus ismeretében az olvasónak most már alkalma nyílik a lírai alanyok kilétére vonatkozó különböző lehetőségeket – talán inkább a játék, s nem az egyértelműsítés érdekében – egymás kontextusába ágyazva is (újra)olvasni.

ALMAZÖLD TRABANTTAL A MÚLTBA

A kötet második, *Párbaj a Grand Hotelben* című ciklusában olyannyira megszaporodnak (akár egy versen belül is) a lírai alanyok metamorfózisai és a hozzájuk kapcsolódó hangnemváltások, hogy olyan érzése támadhat e szövegek olvasójának: valóban megelevenedni látja – az ábrázolt világokban – az Orbán János Dénes-i Grand Hotel megannyi lírai énjét. Az imitáció modelljei azonban a ciklus verseinek többségénél már nem egy fiktív (pl. hivatali) létforma alanyai, hanem egy irodalmi kánon különböző darabjai lesznek (s ugyanez elmondható talán az első ciklus – már említett – *Gregor és ANNA egy pesti bárban* című szövegeiről is). Azaz: a versek alapszituációja egy sajátos viszony a megidézett irodalmi hagyománnyal: „a múltból élek, mit nem éltem át. / Verecke útján almazöld Trabantban / keresek mestert, tanítványt, hazát”.

Az irodalmi utazás eszköze egy almazöld Trabant, mellyel Orbán János Dénes a Kárpátok nagy poétái közé megérkezik („alig ötvennel kavarom a port”), s ott mintegy könnyeinek torzításán át („akaratlan, / fakadt a könny a Kárpátok alatt”) láttatja, amit túlságosan is jól lát ahhoz, hogy bármelyik pillanatban az abból kiválasztott mű modorában vagy hangján szólaljon meg, felidézve belőle (éppen) annyit, amennyire saját retorikájához, beszédmódjához feltétlenül szükséges.

Talán a leggyakoribb (hagyománykezelési mód), amit Orbán János Dénes alkalmaz, az maga az ironia, melyet sok esetben a felismerhető, de természetesen szándékai szerint torzított formában megjelenő motívumok újrakontextualizálásával hoz létre a szerző.

Egy másik következménye lehet az irodalmi referencia alkalmazásának a többértelműség, mely a szövegeközi viszonyrendszer kialakításának az előzményéül szolgáló mű saját jelentésstruktúrájából származik. Az *Ód* című versben például a „de kilógott a kellékdal s a lóláb, / s a nyelvem lila nyakkendőre váltan” szövegrész intertextuális vonatkozásából következik az az értelmezési lehetőség, hogy a „nyelvem” kifejezés egy olyan nyelvhasználati mód alkalmazására utalhat, mely a megidézett (Tóth Árpád) mű lírai beszélőjének sajátja (s mely nyelvhasználatra egyben [lila] nyelvet is ölt, a nyelvöltés gesztusának hétköznapi értelmében).

Harmadikként arról a viszonykialakítási technikáról szeretnék szólni (mely főleg egy vershez, az *Ó én marha ki nem hittem Kosztolányit* címűhöz kapcsolódik és), amely mintegy a megidézett vers (stiláris) szövegén keresztül („e szende lírát magam elé tartva / mint (...) porvirágos fakó ablakocskát”) láttatja az ábrázolt világot, zavarba ejtő hitelességgel. Ám a vers zárata (akár „egy mellékdal, mi eltöröl bármily ódát”) mintegy a maga panelházi kontextusába emelve az imitált kosztolányis versvilágot azon nyomban érvényteleníti is azt:

*... élhettem volna én is – benne – akkor
a szende lírát magam elé tartva mint
elmosódott fáradt sárga festményt
vagy porvirágos fakó ablakocskát
színes tintákban feredni s rút Kaján
hangját csupán megszűrve hallani
– alvó szomszédom vén köhécselését...*

Az utolsó sor „rút Kaján”-ja (kit ekkor már csak az „alvó szomszédom” kifejezés illet) köhécselésével szétzilálja a „kis pókok szötte”, „álmos szépekkal” teli kosztolányis vers (paródia?) világát.

TOLATÁS A JELENBE

Az imént – nagy általánosságban – bemutatott három, szövegeközi viszonyt megteremtő technika mindegyike elidegenítve az eredeti művet önmaga világától (és irodalmi kontextusától) mintegy az „új” szöveg lírai alanyának kénye-kedve alá rendeli azokat. És ő – mint a szóban forgó kötetben látható – nem keyyelmez ne-

kik. Fried István szavaival: „szétírja”, „dekanonizálja” őket. Azaz: mintha „golyó- / t váltta”-na e lírai beszélőkkel a Grand Hotelban, ahol – talán nem véletlenül – éppen hogy az ő (lírai) énejei vannak elszállásolva.

„És most csak eddig” – mondja a *Verecke híres útján, át Kocsárdon* című vers lírai éneje, hiszen – „mostan épp rükvercbe váltok át”. Az irodalmi utazás almazöld Trabantja tehát kifarol a Kárpátok alól, de mit a „kortudatlan” sofőr ezen utazásról magával visz, az valóban a lelkének „szárnyat ad”-ó „mindenről elmaradt”-ság érzése volna?

Úgy tűnik, ez nem így van: „s szorongás fog el, szörnyű félelem, / ha kimerül rádióban az elem”. (Az autó-„rádióban”, melyből az „újmagyar dal” rivall.) A rádió csendjétől való rettegés (legalább) kettős eredetű lehet. Egyfelől, hogy az „útmutató” hagyomány hangjai megszűnnek teljesen, másfelől pedig, hogy az „elemkimerülést” követő csend az ő saját hallgatása lesz. Ez utóbbi értelmezési lehetőséget látszik erősíteni a lírai én saját (költői) érkezésének elmaradtára vonatkozó sor („Napokig késhet nem várt érkezésem”), ahol az érkezés, az irodalmi hagyományok közti utazást megjelenítő vers szerkezete szerint, a jelenbe, vagyis a kortársak közé való visszaérkezésre vonatkozna.

Ez az elnémulástól (vagy esetleg az útmutatás nélkül maradástól) való félelem azonban látszólag paradoxikus viszonyban áll az „épp elég utam van” kifejezés megnyugtató, sőt, „lelkemnek szárnyat ad”-ó jelentésmezejével. Ám e paradoxon egyik (ha nem mindkét) oldalát az Orbán-retorika – fentebb már említett – iróniája illeti, s ennek fényében máris más megvilágításba kerül a *látszólag* ellentmondásos viszony.

Az autórádió elnémulásának félelmei, kétségei ugyanis megint egy kölcsön (dzsidai) ego segítségével (vagy inkább kiforgatásával?) fogalmazódnak meg. Vagyis egy olyan ego által, mely beszédmódján keresztül (félelmeivel együtt) könnyedén lebukhat egy razzián „ott alatt”, s kaphat egy golyót (ő is) a lírai ének gyűjtőhelyén, a Grand Hotelban („A frájdban oh, micsoda spiel, kaland!”). Vagy más szóval: az irónia újra meg újra alkalmazása, mintha folyamatosan likvidálná a „kortudatlan” lírai én meg(nem)szólalásra vonatkozó bénító félelmeit.

Orbán János Dénes tehát nem csak az elődök nyomasztó terhetől történő szabadulás érdekében dekonstruálja a megidézett irodalmi hagyományt, hanem saját lírikus szerepének körvonalait is (leginkább az irónia torzításán át) e kánonban láttatja olvasójával, mint egy olyan tükörben, „mit könnyörtelen” – mondja – „mindig széttörök”. Vagyis a *Párbaj a Grand Hotelben* című ciklus verseinek többségében a lírai ént nem egészes állóképekben láthatjuk kirajzolódni, hanem in-

kább (a megidézett kánon általi) önérvénytelenítési gesztusaiban lelhetünk bármiféle nyomára.

A PRÓFÉTAI HANG LEHETETLENSÉGE (AZ ÖNPRÓFÉCIA HANGJA)

Orbán János Dénes a *Segíts szavadra lelnem* című cikluskezdő versének Recrementumában az isteni sugallatért fohászzkodó költő hangját imitálja:

*test börtönébe' lelkem
nem tudni égi zsargon
segíts szavadra lelnem
a törvényt újravarrnom*

Az utolsó két sor, akár Babits *Jónás imája* című versének szövegébe is beilleszthető volna, ha pusztán önmagában állna. De itt éppen egy fordított folyamatról van szó: a babitsi gondolatot emeli a saját versének kontextusába, mégpedig egy olyan kontextusba, mely az argó és a szleng (legtöbbször „szótárt” igénylő) elemektől hemzseg. Ilyen közegben az „égi zsargon”-ért fohászzkodás komolysága (főleg, hogy a jassznyelv rontott grammatikájának segítségével fogalmazódik meg) igen csak megkérdőjeleződik. És ha az ég felé fordulás csupán egy újabb ironikus gesztus, akkor annak szándéka, reménye is („a törvényt újravarrnom”) a komikum tárgyává válik.

Az égi „törvény” keresésének kudarcra az *Isten szaga* című versben már az ironia áttétele nélkül jelenik meg. A szöveg három különböző szakasza – most már talán nem meglepő módon – három különböző lírai alanyhoz köthető. Mind-egyik más-más viszonyba kerül az „égi hatalommal”. Az első, mintha a reményre való visszatekintés pozíciójából szólalna meg: „még hittem abban, bárki rátalálhat”. A második egy magát az élet és halál urának önként kinevező (és ennek tudatában lévő) egyházfő „antracit palást”-jét ölti magára. A harmadik – bár szívósan ellenáll minden meghatározásnak – talán mégis lehetne úgy jellemezni, hogy ő az első kettőből kiábrándult harmadik, ki már az „útvesztők utáni állomáson” van.

Orbán János Dénes mintha ez utóbbi versével a *Segíts szavadra lelnem* komolytalan könyörgésére válaszolna tőle meglepő módon nagyon is komolyan. (Bár minden „komolyság” ellenére is – gondoljunk a *Hivatalnok-líra* komolynak tűnő szerepverseire – árulkodhatna azért a szerzői névről.) A „segíts szavadra lelnem” kifejezés egyes szám második személye – a fentebb már idézett szövegrészlet alapján – feltételezhetően egy egyszemélyű égi autoritást, azaz Istent jelöli ki mint címzettet. Az *Isten szaga* harmadik szakaszának („Hol fölsejlik a rettegés”) lírai én-

je pedig arról számol be, hogy: „megláttam Istent önmagamban. / Ott fetrengett az ösztönök porában”. Vagyis a modernség ég és föld közt közvetítő prófétai költő pozíciója úgy alakul át Orbán János Dénes lírai világában, hogy annak két (vagy három?) összetevős volta lényegében egyneműsödik. Ugyanis mi a költő mint lírai alany által közvetítődik az nem egy tőle független autoritás üzeneteként, hanem egy belső hang megszólalásaként érhető tetten:

*Ki hordom őt az ösztönök porában,
S tudom: csak félelem
És csak, csak önmagam van.*

Orbán János Dénes tehát mintha úgy közelítene a modernség vatesz-költő felfogásához, mint egy jó freudista: a prófétai szerepvállalásról szóló szövegek mélyére néz, s ily módon a mögöttes mozgatórugókat (félelem, vágy stb.) próbálja meg a felszíni (felettes) beszédmód tárgyává tenni. Ám hogyha az isteni sugallat forrását a nyelvbe mint tudatosba helyezi, akkor ezzel egyúttal a hagyományosan vett prófétai beszédmód lehetőségét is megkérdőjelezi, hiszen ez esetben a sugallatot adó égi nyelv és a sugallatot közvetítő költői nyelv egy és ugyanaz lesz, azaz: nincs többé az „égi zsargon”, melynek (vers)mértékéért könyörögni („segíts szavadra lelnem”) érdemes volna, kivéve persze az irónia indirekt lírai aktusán keresztül.

A SZERELMIVERS-CSALÓ

A mások versét saját lírájának tárgyává tevő poétikai gesztusát Orbán János Dénes a *Felejsük el, Darling* című versében a szerelmi költészeti hagyományokra alkalmazza. Apollinaire, Kármán, Nagy László, Eminescu műveit megidézve helyezkedik egy olyan költői metapozícióba, melyből együtt képes láttatni a szerelmek és a szerelmeket megéneklő versek széles folyóját. Azaz a saját szerelmeit egy lírai hagyomány („szerelmeink”) „idő”-folyamának (néha görbe) tükrében szemléli:

*szeretni csak úgy tudhatok,
miként (derekabb) őseim;
legfeljebb újraírhatom,
ahogyan áll a verscsaló
a hídon, és a híd alatt
fut az idő s a szerelem
– folyóvá dagadt két patak.*

Az „ős”-ök verseinek megidézésével Orbán János Dénes célja nem más, mint a szerelmes poéták öncsalásának leleplezése, hiszen azok, akárcsak Gréta (a második rész hölgyalakja), mást sem tesznek, mint saját ábrándjaik tengerén hajóknak egy álomkép után: „Az ismeretlen kéktől elragadva, / a partot messze maga mögött hagyta (...) a roppant víz beléje költözött”. A kitalált szerelem („Tán szerelem is csak kitaláltam”) ábrándjai közt elérzékenyülő („Ó, annyi annyi eredmény”) ironikus lírai hangot aztán a kiábrándultság beszédmódja váltja fel a hatodik szakaszban: „Ki hisz még pezsgőben, szerelemben: / bolond. Az ember áll végképp megnyugodva: csak semmi gond.” E lecsupaszított, redukált, józanságba hajló nyelvhasználat köthető talán leginkább a *Felejtésük el, Darling* című vers lírai alanyának szerelmi metapozíciójához. (Bár felmerülhet a gyanú: e hétköznapiasított nyelvhasználat megint csak egy nyelvöltési gesztus, ám ezúttal már a kortársak irányába.)

A szerelmi verset mint tárgyat a középpontba állító lírai beszédmód az *Ód* című versben teljesebben ki igazán, vagyis a ciklusnak abban a darabjában, mely az ódai „elővázlat” kidolgozására hivatott. Ám az „elővázlat” ismeretében talán már nem meglepő módon az óda (a szó műfaji értelmében) nem születik meg. Helyette a József Attila-versnek dekanonizáló szétírását hajtja végre Orbán János Dénes oly módon, hogy az eredeti vers „mellékdal”-ának érvénytelenítő funkcióját („egy mellékdal, mi eltöröl bármily ódát”) kiterjeszti az azt megelőző (ódai) szövegre, pontosabban: annak emberléptékűségét állítja szembe azzal a „kitalált” szerelemmel, melyre a József Attila-versben „nem volt semmi lépték”. Az *Ód* című vers egyfelől tehát reflektál egy irodalmi hagyomány szerelmi költészetének retorikai elragadtatottsága és a megénekelte téma kiábrándító (gyakran pornografikus) valósága közti ellentmondásra, másfelől pedig mindjárt válaszol is az óda és az ódát eltörölő mellékdal látszólagos kibékíthetlenségére egy olyan alulretorizált nyelvvel, melyet a mellékdal adatszerű józansága hat át. Ezen a nyelven fogalmazódik meg aztán egy (szerelmi? erotikus?) történet, amely valóban nélkülözi az ódai műfaj fennkölt elragadtatottságát:

*Nem tudta, úgy gyakják-e meg
a győzelem jogán,
mint nőt vagy állatot,
de ha úgy lett volna, akkor is
örült, hogy játszhatott,
hogy érezhette végre nőnek önmagát.*

Orbán János Dénes a modernség szerelmi lírájának nyelvi és gondolati elragadtatottságát mintha egy önmaga ábrándképei közt tobzódó poéta fiktív alakjához kötné, ki igazából szerelmes is csak nyelvében (pontosabban: versében) lehet. E lelkileg felajzott poéta karikatúráját a szerenádöt író (vagy inkább adó?) Don Quijote zseniális nyelvi bravúrokkal megformált figurája teljesíti ki igazán. Az *Ód* című vers többarcú lírai alanya azonban még óva inti önmagát eme elragadtatottságtól: „És rólad írnék, de tkp. nem te vagy. / Tkp. én csak én vagyok.” Mindaddig, amíg a Grand Hotel („amelyben sok-sok énem lakhat el”) valamelyik szobájából a magabiztos önuralmat megkérdőjelező hang ki nem szól: „na persze porba hull, ha épp te nem, / – hisz magát csakis tebenned nézheti” „a mindenséget bíró büszke hím”. A lóláb tehát a szerelmi költészetet tárgy(nyelv)ként kezelő, elfogulatlanságra törekvő Orbán János Dénes-i lírai metapozícióból is kilóg. Vagy talán helyesebb így fogalmazni: nemhogy kilóg, de egy ünnepélyes ód(a)i gesztussal (mindkét pata) felmutattatik.

„És most csak eddig” – állítja le a *Verecke híres útján, át Kocsárdon* című vers lírai énje az irodalmi utazás almazöld Trabantját. A „költői” tájat és vidám pöfögést – nem utolsó sorban a rádióból rivalló „újmagyar dal”-t – igencsak élvező olvasó pedig nem tehet mást, minthogy beletörődik és vagy újraolvasni, vagy reménykedni kezd. Reménykedni abban, hogy hamarosan újra Orbán János Dénes vers-tájjain autókázhat. Vagy motorozhat? Vagy biciklizhet? Szerencsére ezt Orbán János Dénesnél soha nem lehet tudni.